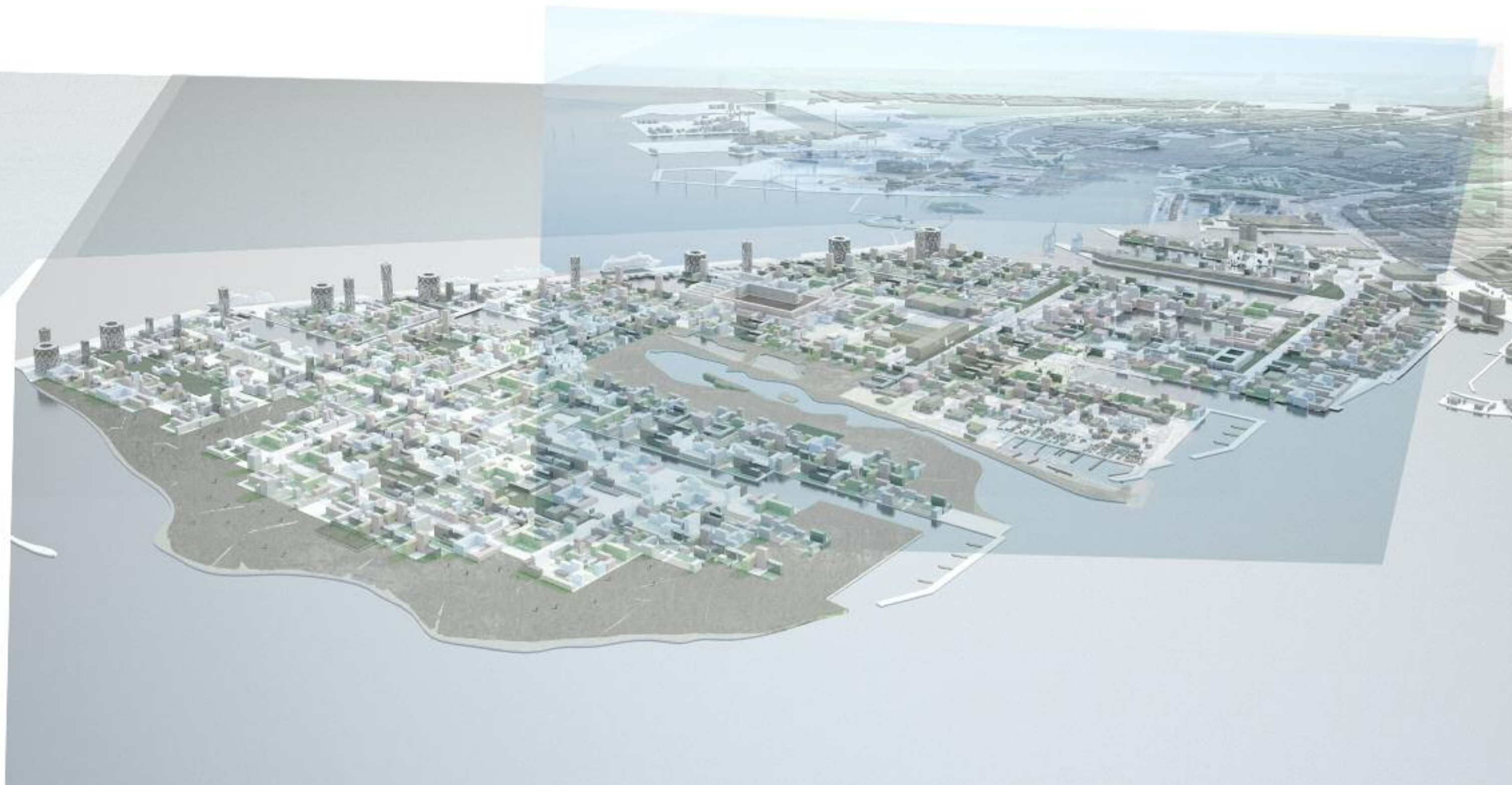

Bykvarterer

skitser 1980-2008

bertelsen & scheving, bredgade 76 a, havehuset, 1260 København k, 35 87 47 40, www.bsarkitekter.dk, jens@bsarkitekter.dk

URBI ET ORBI

Artiklen beskriver en organisationsmodel, der er indledningen til en dyberegende undersøgelse. Målet er at fastlægge en udviklingsmodel for eksisterende og fremtidige byer.

Individen søger, i sin stadige træning til at definere sin identitet, ind i sociale sammenhænge, der sociale liv opstår. Denne tilstand af dynamisk, socialt samspil tillader individet et potentiale af kreativitet, intellektuel og social medleven, der er fundament for en forståelse og udvikling af bredere samfundsmæssige sammenhænge.

I det moderne samfund er det sociale liv underlagt bestemte rationelle planlægningskriterier, som negligerer faktorer, der ikke kan indpasses i en

opstillet systematik. Byen er i dag en rationel, funktionsbaseret mekanisme, der gennem sin kommercielle organisation leverer nødvendigheden i en eksistentiel krise med en trussel om løsning af identifikationskravet og total uadilydning af de samfundsbærende socialnormer. Resultatet er en markant fremmedgørelse, skabt af en mangfoldighed af virkelighedsindtøjning. For at hindre at individet degenererer til en social marionet, er det nødvendigt med en ideologisk

konstant og fundamental nytenkning i skabelsen af et nyt harmonisk bysamfund. Visionen om den harmoniske by, der imponeres af sig selv i kraft af sin egen mangfoldige karakter, udspirer af drømmen om en samling af fæstener, hvis mere og mere omfatter det sociale liv. Inden for denne helhed er de arkitektoniske typers karakter ikke endegyldig, men er delelementer, der socialt, politisk og fysisk hviler i sig selv.

BYEN

Paladset som billede på en ny organisationsform, er først og fremmest et ideal, der indenfor sin form, som afgørende organiserer og styrer kulturelle bane, lever stærkt i beboernes bevidsthed, i beboernes identifikation af deres egen placering i byen og i historien.

Byen defineres som den enhed, der koncentrerer mennesker og bygningsskaber i et socialt, politisk-organisatorisk, kulturelt og praktisk funktionsmønster. Byens funktionsmønster udtrykker en demokratisk planlægningsproces, der er baseret på et trækstærkt, svarende til byens enhedsopbygning. Byen ... Bydelen ... Kvartieret.

Mitatenen pålæst beskriver i det sociale liv den besægtelse, der er basis for kulturelle, politiske og sociale aktiviteter af en fundamental styrke. Paladset som et kvartier i byen ville som form kunne karakterisere arrangementet kvartierets lokaliserings, beboer og organisering. Kvartieret defineres som den enhed, der grænser sin geografiske og organisatoriske overblikshøjde af, at de sociale, politiske og kulturelle og praktiske funk-

tioner afvikles på et niveau, som befinder sig på personlig og individuel tryghed, der er nødvendig for at indgå aktivt i større sociale sammenhænge.

KVARTIET

Kvartieret er på det sociale niveau den enhed, hvis skala det er muligt at relatere sig til og karakteriseret ved at rumme et socialt liv på et niveau, hvor nærhed og tæt personlig kontakt er grundlæggende elementer. Denne funktion understøttes af et bymønster, der danner et oplevelsesrigt forløb af gader, pladser og bygninger, hvis skala og fysiske udtryk symboliserer den samfunds, sociale nærhed.

Kvartieret er i den fysiske struktur den enhed, hvis befolkning danner den basale demokratiske forsamling, der har til opgave at varetage politiske interesser og samtidig repræsentere kvartieret udadtil. De fysiske rummer for funktionen er kvartierets fagpunkt, understøttet gennem en central placering i forhold til kvartierets øvrige bygningsmasse. Dette fagpunkt danner knudepunkt for overordnede gadekøreb og indeholder i kraft af sin formmæssige størrelse og placering

ring en udstrakt effekt. Kvartierets kulturelle betydning er, som den enhed der opretholder det sociale liv, at skabe grundlag for et aktivt kulturelt forløb. De fysiske rummer udgør en del af kvartierets fagpunkt og er dermed understøttet af samfundsmæssige udtryk som fagpunktets politiske funktion.

Kvartieret er på sin måde en udvalgt enhed, som i kraft af sin størrelse danner grundlag for funktioner som arbejdspladser, institutioner, legesteder, kulturinstitutioner, dagligvarebutikker. Kvartierets struktur er en del af det differentierede trafiksystem, der organiserer den gående trafik og samtidig sikrer afviklingen af den nødvendige motortrafik.

BYDELJEN OG BYENHEDEN

Kvartiererne sammensættes i en overordnet funktionel og geografisk enhed, bydelen, der indeholder funktioner som gymnastik, hospital, specialforretninger, teater, biograf. Bydelen opbygges efter samme organisatoriske og formmæssige struktur som kvartieret, men hver bydel underlægges lokaliteten bygningsmæssige, landskabelige, funktionelle, historiske og sociale ændringer.

der varierer gennem byen. Bydelene sammensættes i en overordnet funktionel og geografisk enhed, bydelen, der indeholder funktioner som trafikknudepunkter, overordnede uddannelsesinstitutioner, hospitaler, specialhospitaler. Karakteristisk for den samlede by er de overordnede fagpunkter, der i dens form, skala og symbolik kender byen. Enhver fagpunktets fysiske form og struktur indeholder en topologi, der præger enheden (kvartieret, bydelen, byen). I en udviklingsmodel for omstrukturering og ekspansion af byen er fagpunktets fysiske og funktionelle etablering betydningsfuld som sikring af den strukturelle organisation.

Jens Anthon Pedersen
Kim Peter Jakobsen
Jens Bertelsen

November 1981

Et kvartier i byen

Meddelelser fra
Danske Arkitekters Landsforbund
Akademisk Arkitektforening

At studere arkitekturens mangfoldighed
Bykvarter på Østre Gasværks grund
Energikrisens arkitektoniske udfordring, en ny arkitekturstil?
Industriplan København
En fabrik
Anmeldelser, noter
DALinformation

85. årgang 1983
nr. 20 side 397-420
1. november 1983

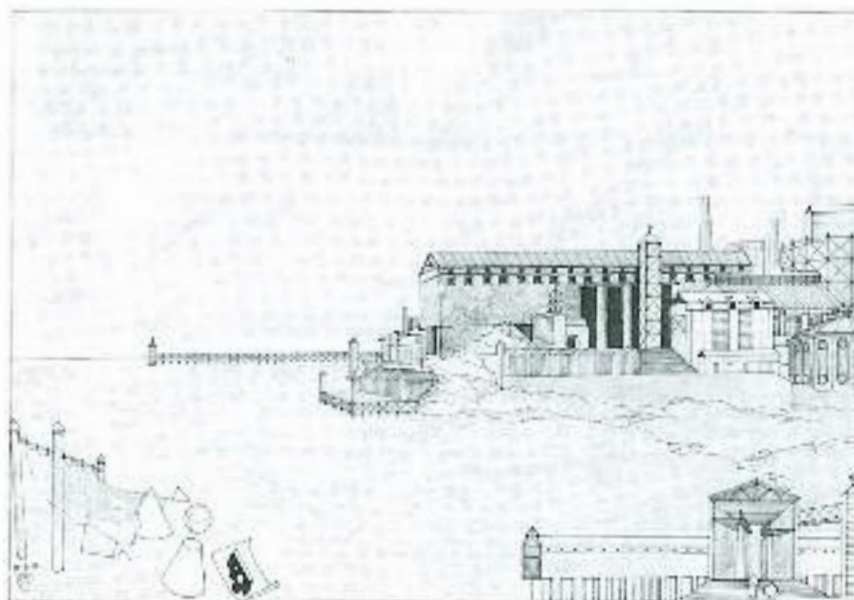
Byfunktion:
teater

Kvartersfunktion:
erhverv

Kvartersfunktion:
her føres der dialog om
kvarterets politiske og
sociale udvikling

```
Bydelsfunktion:
park
```

Agangspgave 1983: Et bykvarter på Østre Gasværk. Arkitekten 20-1983

Drømmen om byen ved vandet – skitse fra afgangsprojektet, som her beskrives.

Bykvarter på Østre Gasværks grund

Af arkitekt Jens Bertelsen

Afgangssopgave fra Kunstakademiets Arkitektskole, Institut 3C2, Marts 1983.

Lærere: Klaus Ahlmann og Marionne Byvortsen.

Konsulent: Steen Estrup Petersen.

Denne afgangssopgave er løst ud fra samme optættelse, som jeg har beskrevet under gennemgangen af mit studieforløb. Arbejdet har strakt sig over en periode på næsten to studieår, hvilket har givet opgaven en noget uoverskuelig karakter, et amfibium af indgangsvinkler og en tyngende materialetrængsel.

Opgavens essens er dog begrænset til den politiske vision om den varierede og mangfoldige by opdelt i kvarterer (lokal-fællesskaber) og den arkitektoniske vision om en karakteristisk by-arkitektur.

Det er min opfattelse, at vi i dag lever i en samfundsstruktur, der fremstår som en ydeltst forstående kultur. Vi lever med opmærksomheden rettet mod vide horisonter for at opsoge alle lande, alle kulturer og alle tidsperioder.

Hvileløst søger vi efter vor egen tids dynamik, søger efter den sandhed, der i sin helhed dog ikke eksisterer i noget land, i nogen strømning og ikke i noget menneske. Alt for tit glemmer vi, at sandheden lever overalt i små portioner, lever i alle mennesker.

Det liv, vi lever i vore egne byer, er blevet et fremmedgørende liv, hvor vigtige identifikationsrammer, socialmønstre og netstrukturer konsekvent er blevet nedbrudt af materialistisk forblændede bystyrelser, der i kortsynet naivitet har givet håndslag til byernes nådesløse kommerzialisme.

I dette byliv er den dekadente, rodløse menneskelighed et naturligt element, hvis rangende hulhed dog er velkommen, da den giver profit til kommerzialismens evigt skiftende facader.

Men byernes sandhed nægter, trods denne eksistentielle krise, at adlyde andet end den geldende økonomis logik. Det sociale livs gode orden retter sig, i urolig mistillid til alt andet, efter det frie markeds orden.

Alle samfundsklasser er, når der ses bort fra den succesrige del af kapitalens udøvere, spærret inde i velferdens moralske væ-

gum, hvor vi uheldige har lagt ansvaret for vore levevilkår, levestandard og sociale sikkerhed i hænderne på stats-overformynderen.

Ulykkeligt nok er vor samfundsstrukturens vægtigste gruppe de klasseløse småborgere, funktionærer og akademikere (for eksempel arkitekterne), der alle kun evner individuelt at forenle deres stilling i livet. Vi ved ikke længere, hvor den revolutionære kamp står, tror det er mellem liden og kapitalen, omend den dog altid vil stå mellem proletariatet og kapitalen.

Politisk struktur og kvartersdannelse

Kvarteret er geografisk afgrænset af Østerbrogade, Strandboulevarden og jernbanen. Dette kvarter indgår i en kvartersinddeling af København som udtryk for en decentralisering af den kommunale beslutningsproces, altså en politisk-administrativ omorganisering af byen.

Intentionen er at give den enkelte borger et direkte ansvar for flest mulig væsentlige sider af dagligdagen indenfor rammerne af et direkte demokrati.

Realiteterne bag ønsket om et direkte demokrati har for denne opgave været en styringsmodel i form af et 10 punkters lovforslag, udarbejdet af IVTB's lokalgruppe på DTH.

Lovforslaget beskriver en grundlovsfæstet selvforvaltningsret, der kan danne grundlag for lokal-fællesskabet, altså i dette byområde, kvarteret.

Alle beboere i kvarteret udgør den demokratiske forsamling, der varetager politiske og administrative interesser lokalt, og repræsenterer kvarteret udadtil. Denne forsamling kan uddelegere ansvar og beslutningsret, over kvarterets daglige ledelse, til et fællessråd samt oprette og godkende interessegrupper, der får ansvaret for særlige opgaver (for eksempel dannelse og administration af institutioner, bibliotek, teater).

Den kommunale administration i det lokale kvarter vil hermed kun være af koordinerende og rådgivende karakter.

Den arkitektoniske vision for projektet er, at hvert kvarter har sine karakteristiske træk, der er underlagt den enkelte lokalitets bygningsmæssige, landskabelige, funktionelle, historiske og sociale kendetegn. Fælles for kvartererne må dog være en geografisk og organisatorisk overskuelighed i henhold til lokal-fællesskabets funktioner. Det betyder, at kvarteret indeholder de politiske, kulturelle, sociale og praktiske funktioner, der er nødvendige for at dagligdagen afvikles på netop det niveau, som befordrer den enkelte beboers personlige og individuelle tryghed.

En politisk-administrativ omorganisering af byen sker en opdeling i bykvarterer som udtryk for en decentralisering af den kommunale beslutningsproces. Kvartererne er geografisk afgrænsede primært af hovedforåreløber. Det her belastede bykvarter afgrænses af Østerbrogade, Strandboulevarden og jernbanen. Til højre situationsskizze 1:5000 (original 1:1000), og dermed bebyggelsen på Østre Gasværksgrunden set fra sydvest. Aksonomet 1:500 (original 1:1000).

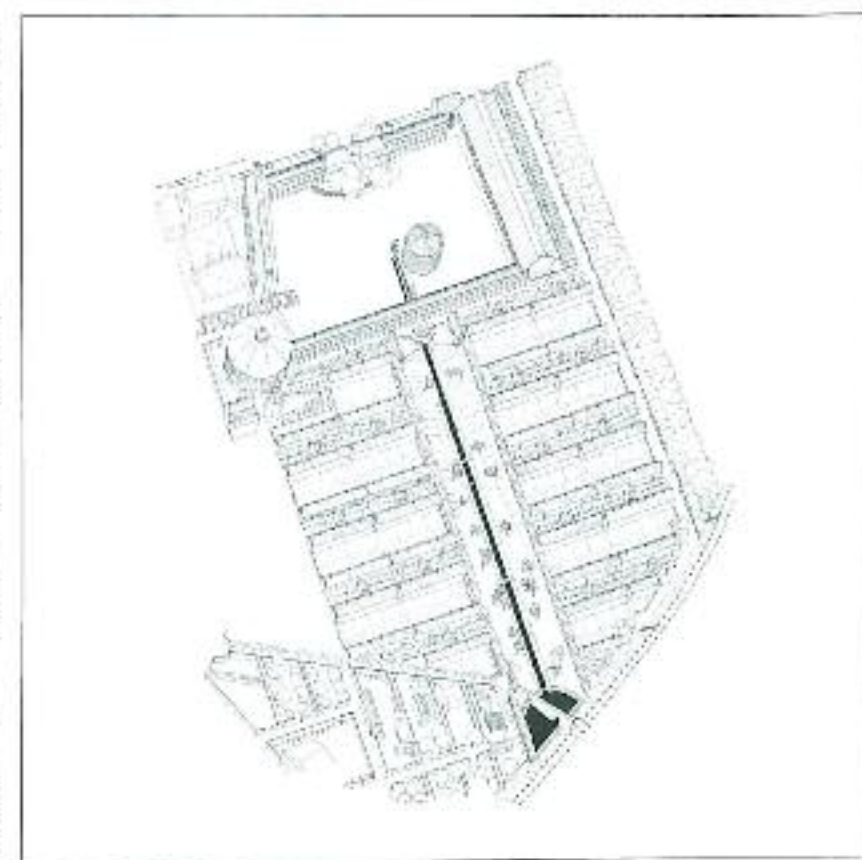
Denne tryghed mener jeg er væsentlig at fastholde, som den enrydige kulturelle og sociale base, hvorfra den enkelte borger kan deltage i større politiske og praktiske sammenhænge.

Kvarterets afgrænsning bestemmes principielt af dets beboere. En logisk opdeling i et byområde mener jeg er hovedtrafikkårer og eventuelle landskabelige træk.

Hvert kvarter indeholder et fixpunkt, der er det karakteristiske centrum for den organisatoriske struktur. I dette forslag repræsenteret af en stor åben plads og en landskabsakse.

Kvarterets sammenhæng med den eksisterende by

Jeg har valgt at lade beslutningsprocessen, beboernes magt og den nye organisatoriske overskuelighed komme til udtryk i en stiliseret og monumental plan: en stor åben

plads, en langstrakt landskabsakse, mange regelrette boligstrøkke.

Denne formaliserede plan udspringer af forskellige historiske karakteristiske træk for bydelen Østerbro fra Kastellet til Svanemøllen.

Jeg vil først opdele bydelen i to bygningsmæssige kategorier:

- åbne, lave stokbebyggelser og enkeltstående monumenter, fortrinsvis opført for offentlig kapital med status som enevældige manifestationer.

- tætte, høje og mørke brokvarterer, dels med palælejligheder opført for den velnærede middelstand, dels med hårdt udnyttede lejekaserner og forhuttede småindustrier, opført af private investorer og professionelle udhyrere.

Til den første kategori hører det sobre militær-funktionelle citadel (Kastellet), det folkekære (Nyboder), handelsmetropolens livsnerv opført i den globale fremmedartede stil (Frihavnen), de filantropiske gestus i italiensk eller engelsk beskedenhed fra en socialt orienteret overklasse til den jævne befolkning (de forskellige afsnit af Lægeforeningens Boliger), storbyparken til parisisk promenadekørsel og den banale folkeligheds ivrige aktiviteter (Idræts- og Fælledparken), etc., etc.

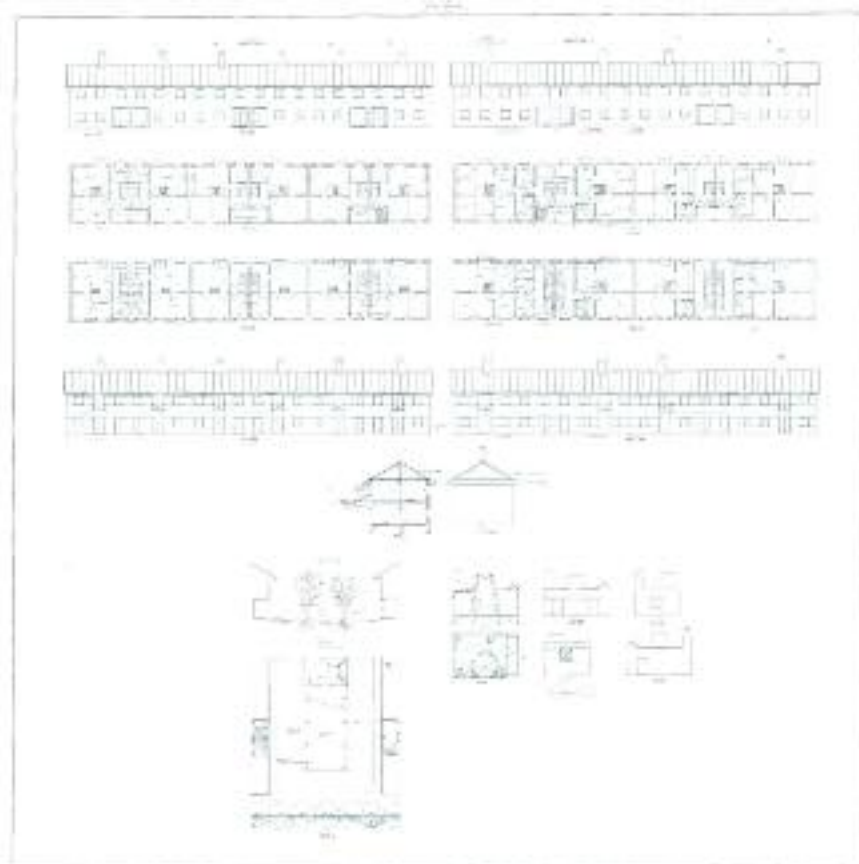
Anlæggenes beherskede monumentalitet, stiliserede form men også kollekterende charme, udtrykker netop styrken i de økonomiske og politiske magter, der har skabt dem.

Motsat har de bebyggelser, der hører til den anden kategori, det frie marked, undergået en langt mere varieret, tilfældig og ustabil udvikling.

Karréområderne karakteriseres af 1880'ernes banale berliner- og pariserdekorationstil, af 1950'ernes småborgerhumanisme, 60'ernes high-tech blændværk og 70'ernes stilistiske virvar.

Jeg har valgt at udnytte denne formnærsige dialektik ved at sige, at mit eget projekt på Østre Gasværk må stå i kontrast til den lukkede del af Østerbro, de grå baggårde, minimumslejlighederne og udbytningens ufrie liv, for sådan er min politiske hjerne. Jeg har derfor citeret det historiske motiv, åbenhed og monumentalitet, for hermed at symbolisere, ikke personlig eller enevældig magt, men folkets kraft, styrke og vilje. Denne løsning er dog valgt specifikt på denne lokalitet af endnu en årsag: nemlig Gasværkets tidligere eksistens.

Østre Gasværk har været en ukontrollerbar organisme, der i et varuigt inferno af sod, stov og slynkende gildedampe har udspillet en rasende produktion. Gasværkets historie er arbejdets historie. Jeg har ønsket at fastholde ufrihedens, det ufrie ar-

Her er bebyggelsen med udvælgelse af boligstørrelser og i vaskeløs. Planer, søm og facader 1:500 (originaler 1:100).

Til venstre side fra skitnebogen under arbejdet med opgaven.

På næste side tegningen »Pladsen«, bebyggelsens store plads med markedstid og fælledbebyggelse. Plan 1:1250 og søm og facader 1:1800 (originaler 1:200 og 1:300). Derunder to af opgavens indarbejdede illustrationer, planer og mennesker.

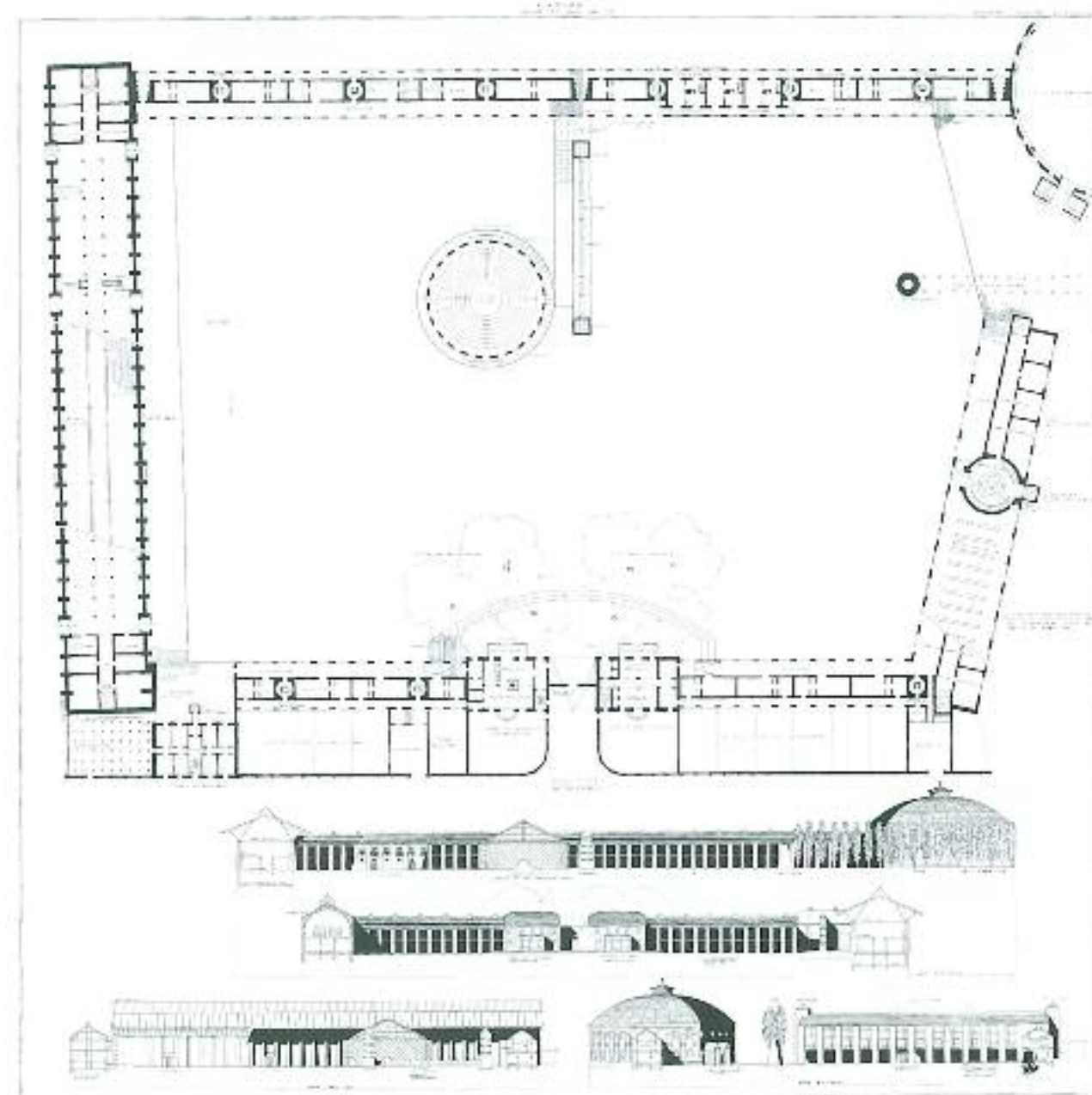
bejde og dermed arbejderklassens historie i erindringen. Bevidstheden om denne histories eksistens virkeliggør for mig den altid levende kamp for frihed og drømmen om en fredfyldt tilværelse, omstøttet af eftertænkning.

De enkelte bygningers konstruktion

Jeg mener at den håndværksmæssige produktion og logik må være grundlaget for enhver byggekultur. Det er derfor nødvendigt at opfatte arkitektens konstruktion som et rent sprog og selve arkitekturen som den endelige forarbejdning af dette sprogs grammatik og syntaks.

Det har ikke været min mening alene at afdække vor tids specifikke krav til bygningerne og byrummets forskellige funktioner. Derimod har jeg søgt efter de grundformer, der i deres konstruktion ikke indeholder den variation, som arkitekter ofte elsker. Jeg mener ikke at planlæggerens intellektuelle manipulation af formen er det, der skaber et livfuldt bykvarter. Derimod må bygningerne udsættes for beboernes egen bearbejdning, så de tilføres den individualitet, der giver den enkelte følelsen af at »høre til«.

De bygningstyper jeg har valgt til min bebyggelse er derfor principielle og stilise-

rede i en behersket orden samtidig med at de opfylder umiddelbare funktionelle krav. Jeg mener at denne principielle stillingtagen gør det muligt at lade arkitekturen påvirke af de til enhver tid gældende politiske, sociale og kulturelle krav til at være i stadig forandring. For netop i muligheden for at omformulere formens betydning og symbolik gennem historien ligger arkitekturens kvalitet og styrke. Hermed bliver det de mennesker, der lever i byerne, som giver disse en værdi i den enkelte bevidsthed.

Landskabet

Østerbro har for længst mistet naturen, landskabet og havet, som en essentiel del af sin eksistens. De gamle frugthaver, plantagerne, er bygget til og i dag er Strandboulevarden, jernbanen, de dunkende industrier og containerkæderne Østerbros havn.

Jeg har ønsket at fastholde erindringer om den natur, bymennesker har mistet ved at binde kvarterets landskab i de stiliserede former, der i bevidstheden efterlader en forståelse for naturens karakter.

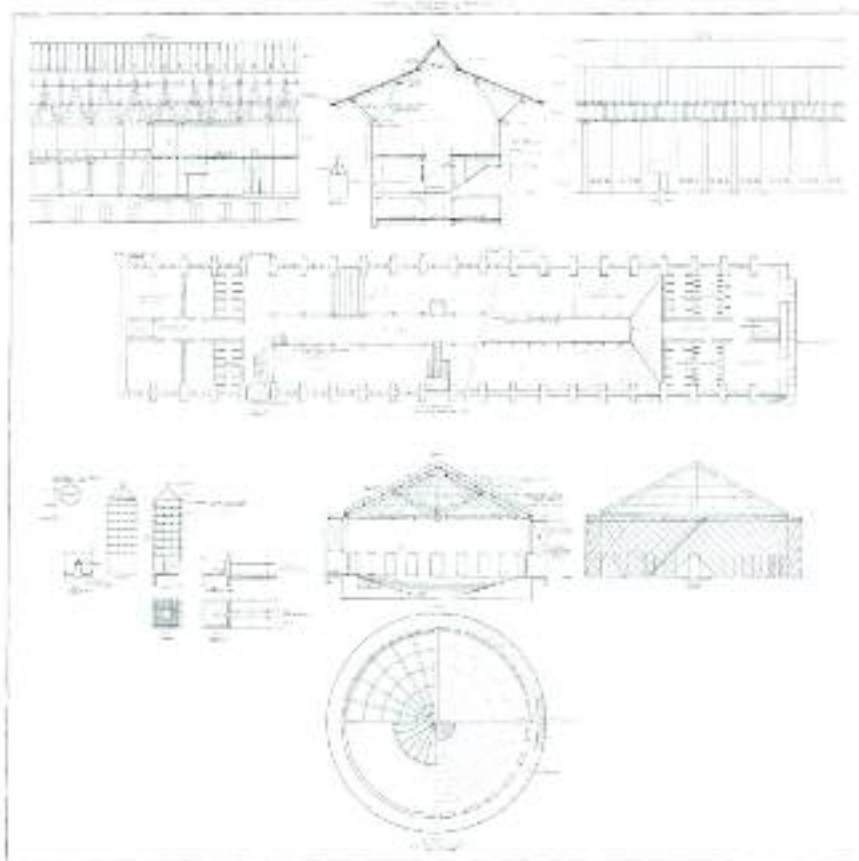
Landskabsmotiverne er:

- en langstrakt lund af piltræer, afgrænset med popler (engen),
- en smal vandkanal og en spejldam (vandløbet),
- en grønning med seks rækker træer i alle (skoven),
- en græsvold, der på én gang er lydsvold mod banen, promenade samt tunnel for Frihavnsbanen, danner den bymæssige afgrænsning af kvarteret (fæstningsvolden).

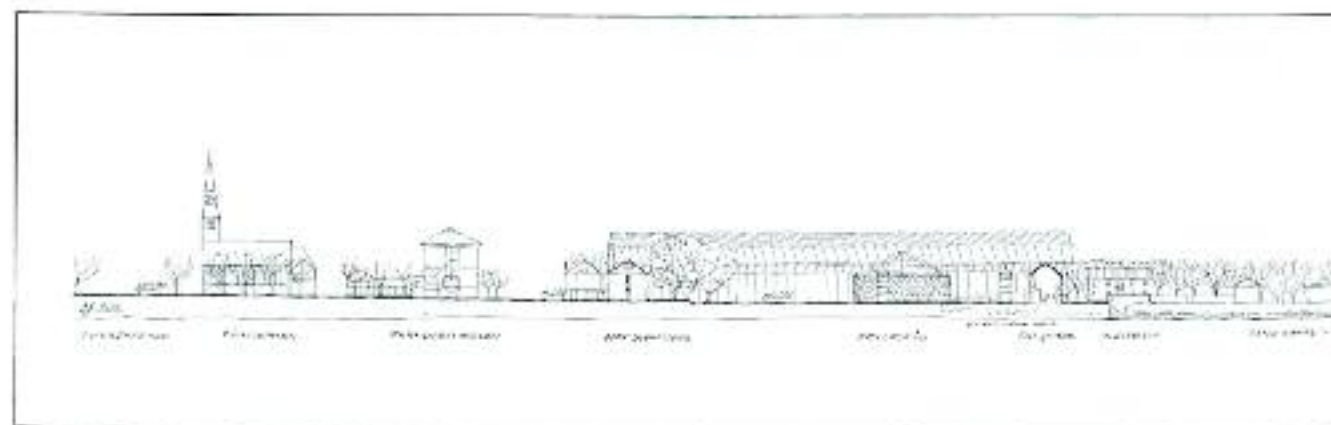
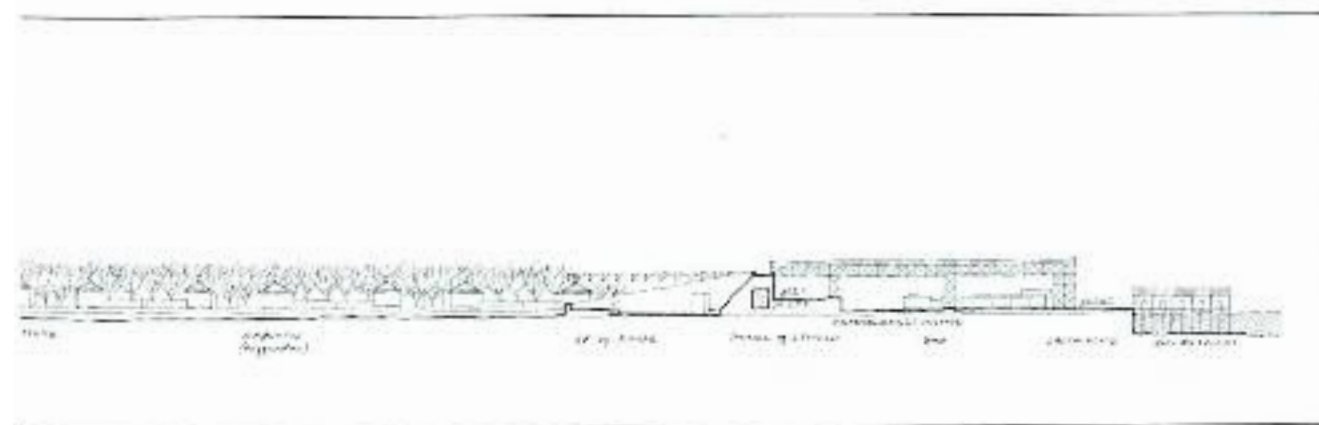
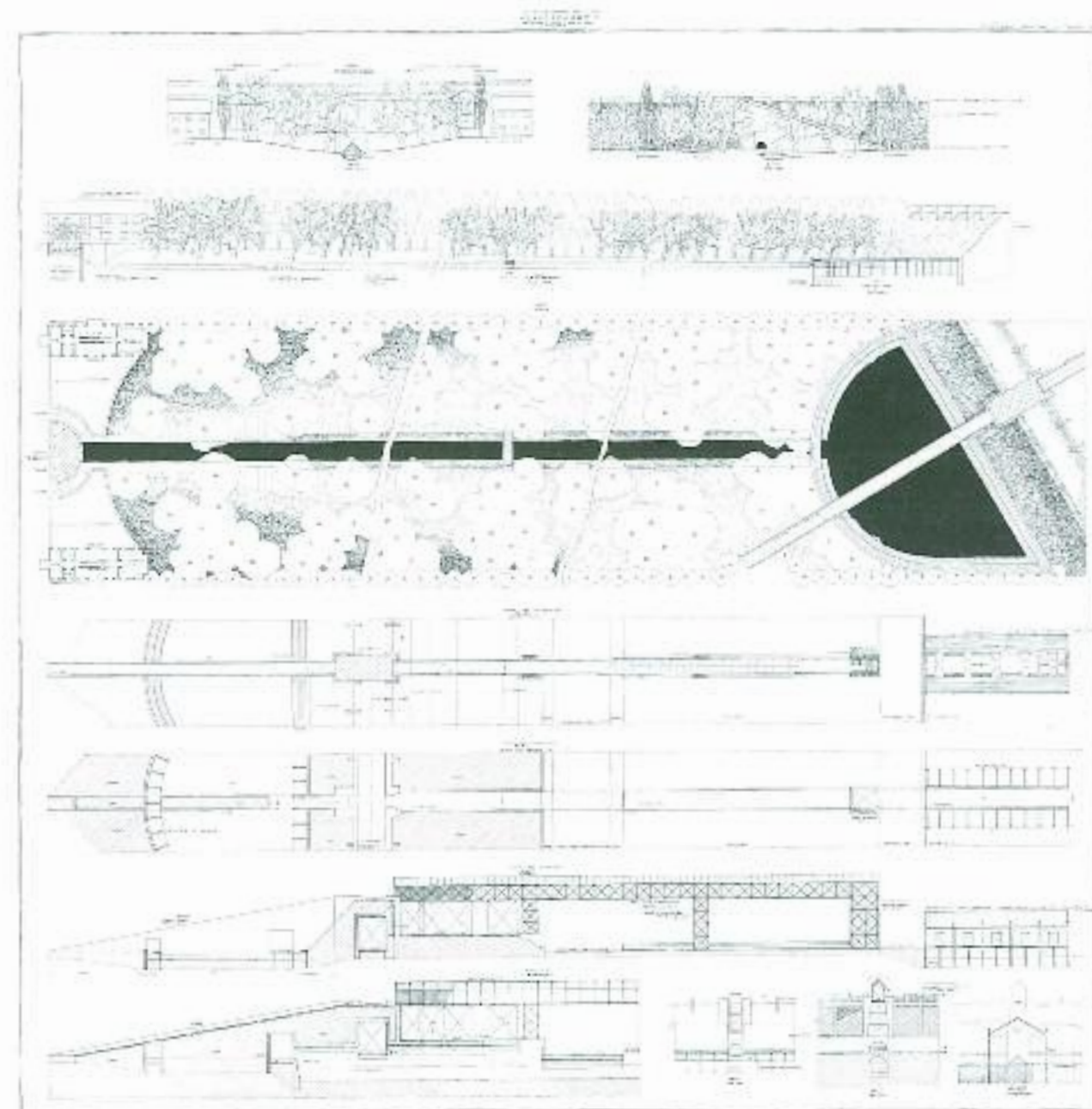
En bro fører den spadserende over til Svanebøllehavnen, hvorfra rutebåde kunne sejle langs kysten til København og Helsingør.

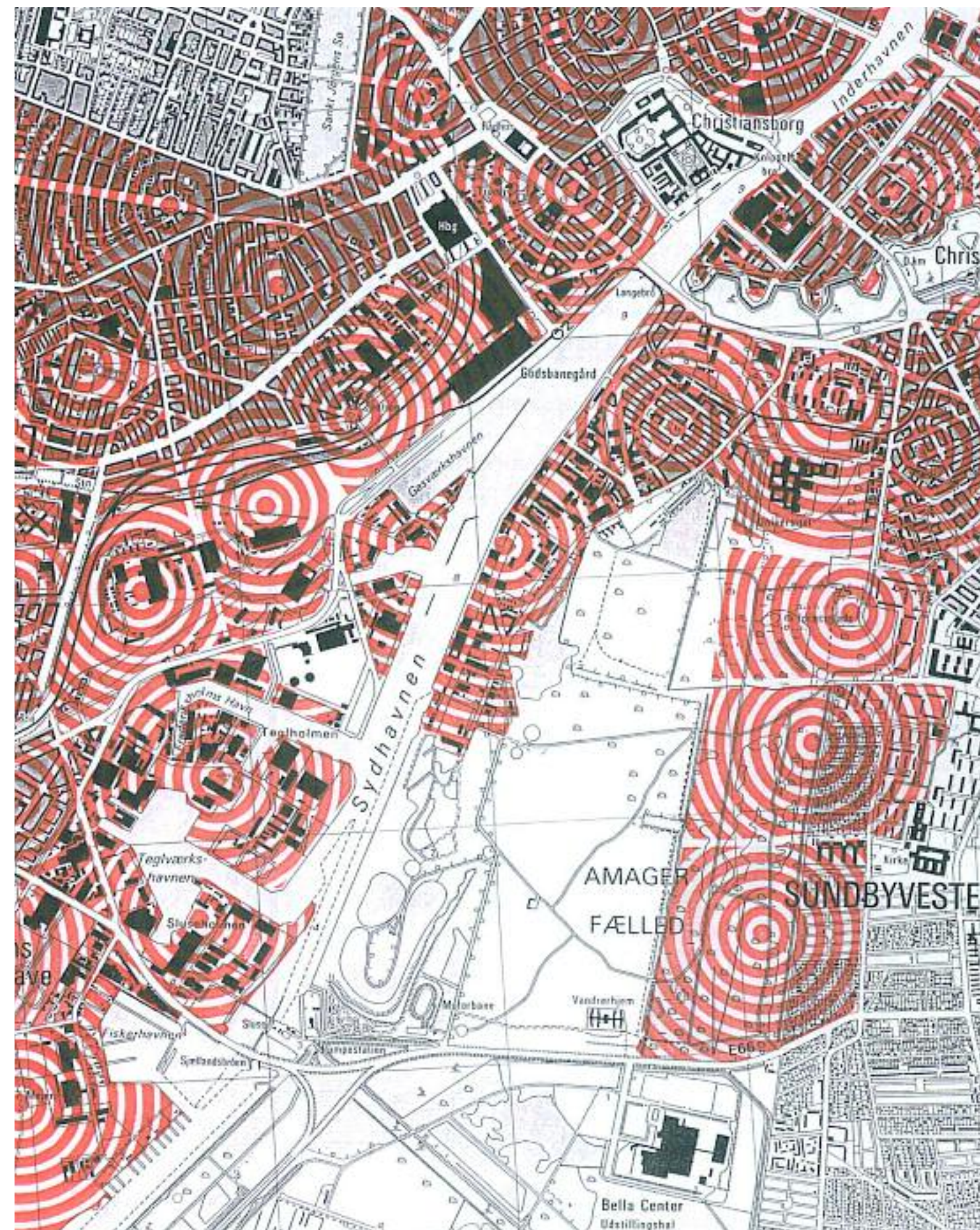
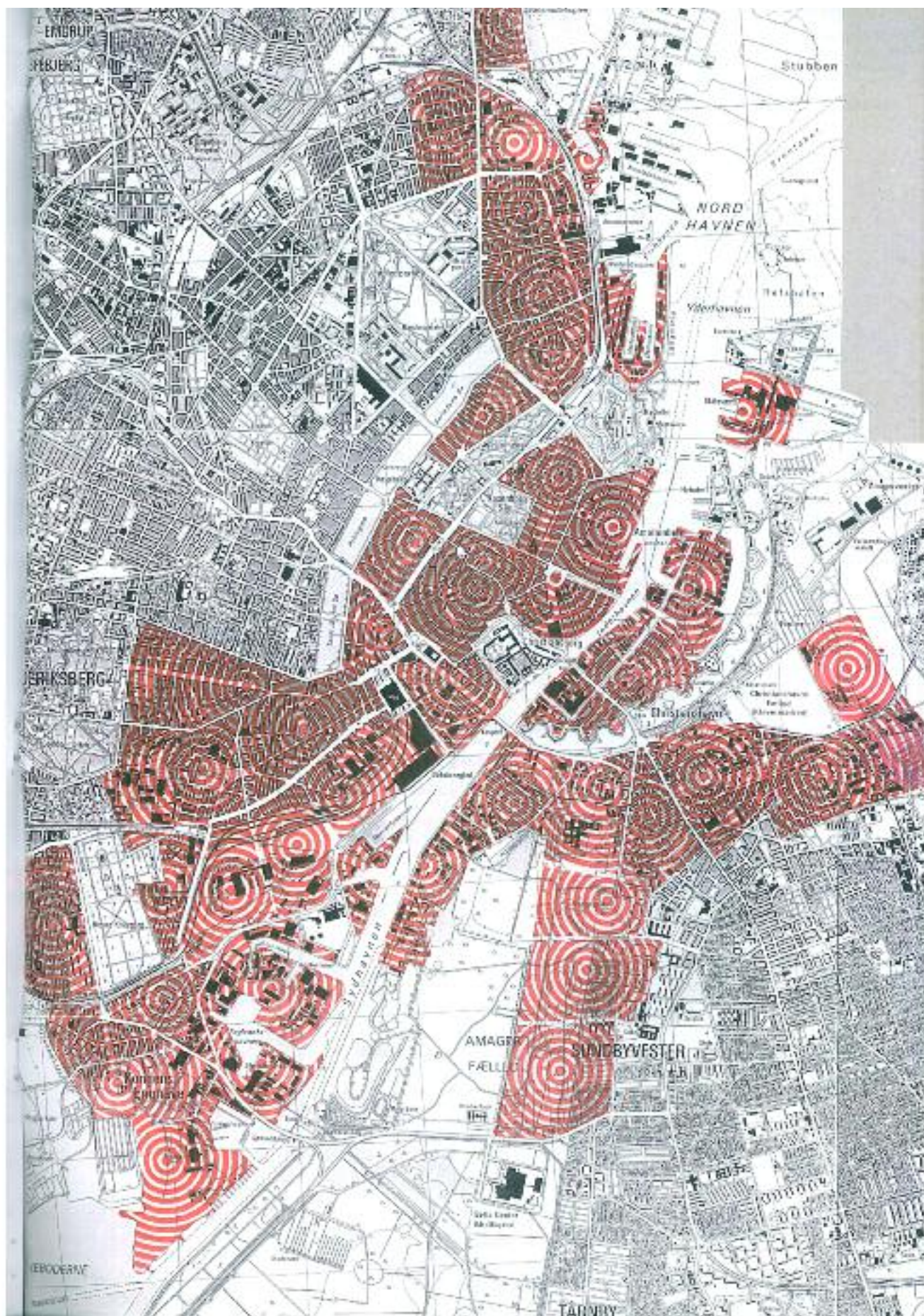
Livet kan altså forme sig som en behagelig rekreation bag den høje vold i kontrast til den effektive bevægelse over jernbanen, over havnen til rutebådene og ud fra området.

J.B.

Havnen, havnen, søn og planer af markedshall, fællesradsbygning og datterfontæne. Planer, snit og facader 1981 (original 1969). Til venstre skisser til den landskabslige behandling af grunden. På næste side tegningen "Landskabet", havneleg, kanal, lydsvold, bro til havnen og anlægsplads - som den indledende perspektivtegning refererer til. 1:1200 (original 1:200). Herunder snit øst-vest gennem området. 1:2000 (original 1:1000).

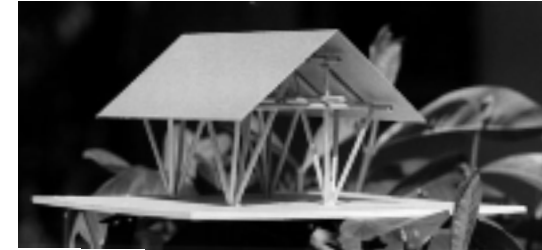

Arbejdslegat Statens Kunstfond 1988: Kvartersdannelser Københavns Havn. Skitse til 5 minutters byen, hvor der mellem centerpunkterne er 10 minutters gang. I hvert centerpunkt lokaliseres kvarterets fællesfunktioner (kvartersadministration, skole, børnehave, butikker, cafeer etc). Nye bykvarterer som Ørestad og Sydhavn flettes med eksisterende bykvarterer ud fra rumlige, geografiske muligheder de pågældende steder.

Gran Hotel, ødelagt efter jordskælv

Gran Hotel, skitsemodel til overdækning i bambus

Gran Hotel, efter renovering

Det centrale Managua ligger over 7 jordskælvssprækker. I 1988 var det ikke planen at genopbygge byens centrum, men lade det henligge som park. Gran Hotel ligger inden for jordskælvsområdet.

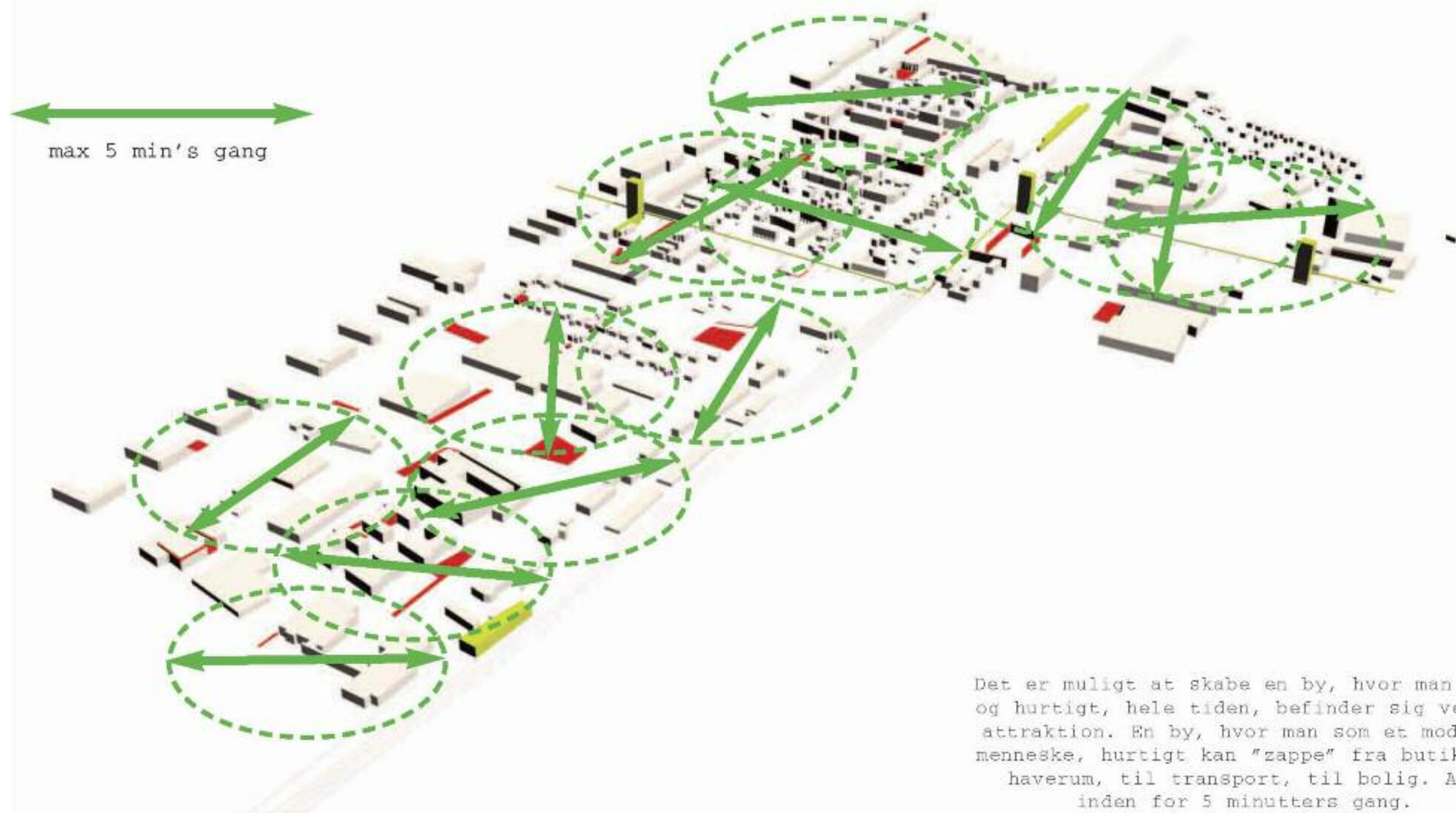

Centro Cultural Managua, Nicaragua, 1988-1993. Ombygning af Gran Hotel til kulturhus som kulturhus for professionel kunst i byen. Rundt i bykvartererne omkring jordskælvsområdet kunne mindre kulturhuse blive centrum for en byudvikling af forstads-kvartererne ved at danne rammen for møder, dialog, initiativ men også stedet hvorfra en folkelig kultur kunne blive til gavn for en fremtidig byudvikling.

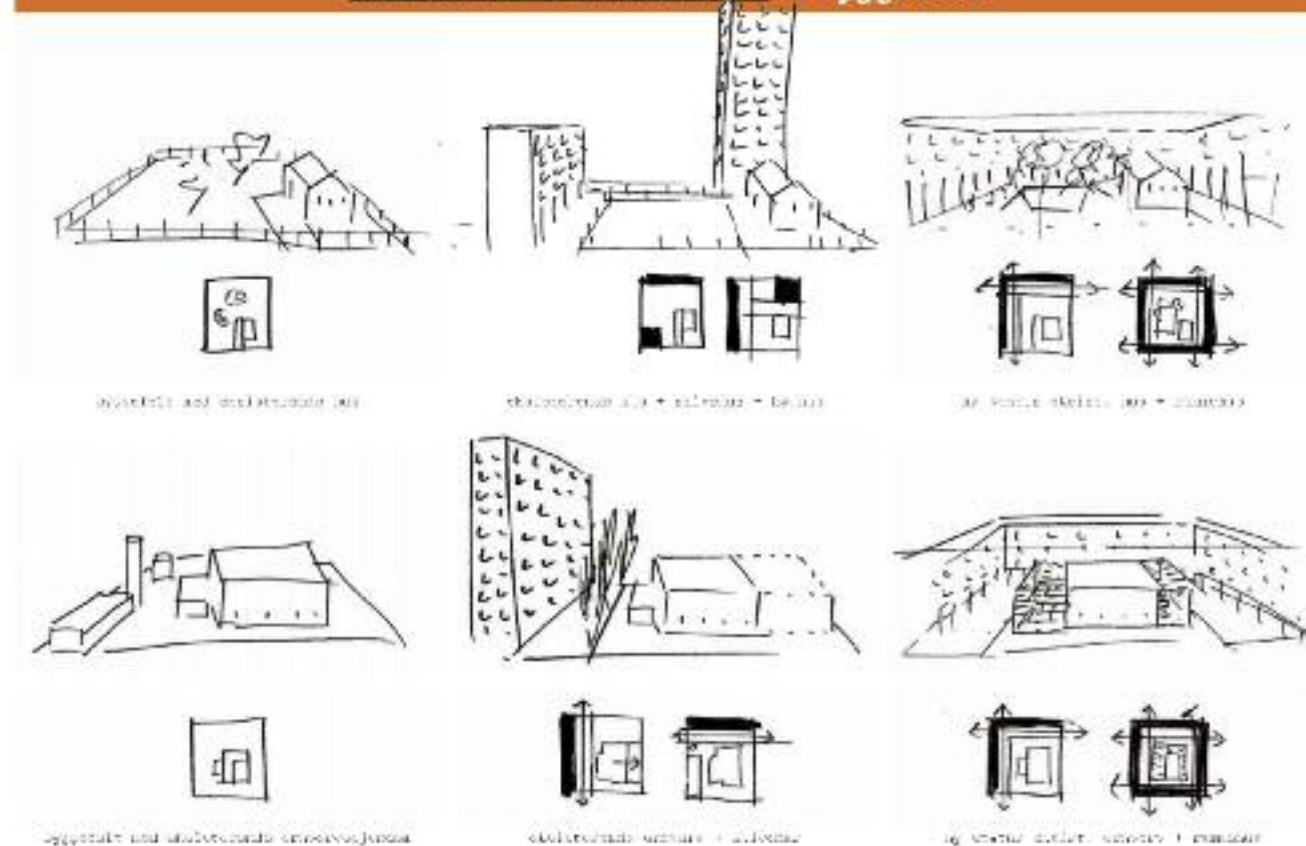
Takoradi, Ghana. Eksempel på bycenter. Den gule ring markerer et markedshus med butikker med dagligvarer. Inden for cirklen er der aflåst lager af varer i lave skure. Langs cirkelens yderkanter holder de lokale bønder marked med grøntsager og frugt. Byen er anlagt af englænderne i slutningen af 1800-tallet.

STRATEGI = 5 minutters gang mellem hvert attraktionssted

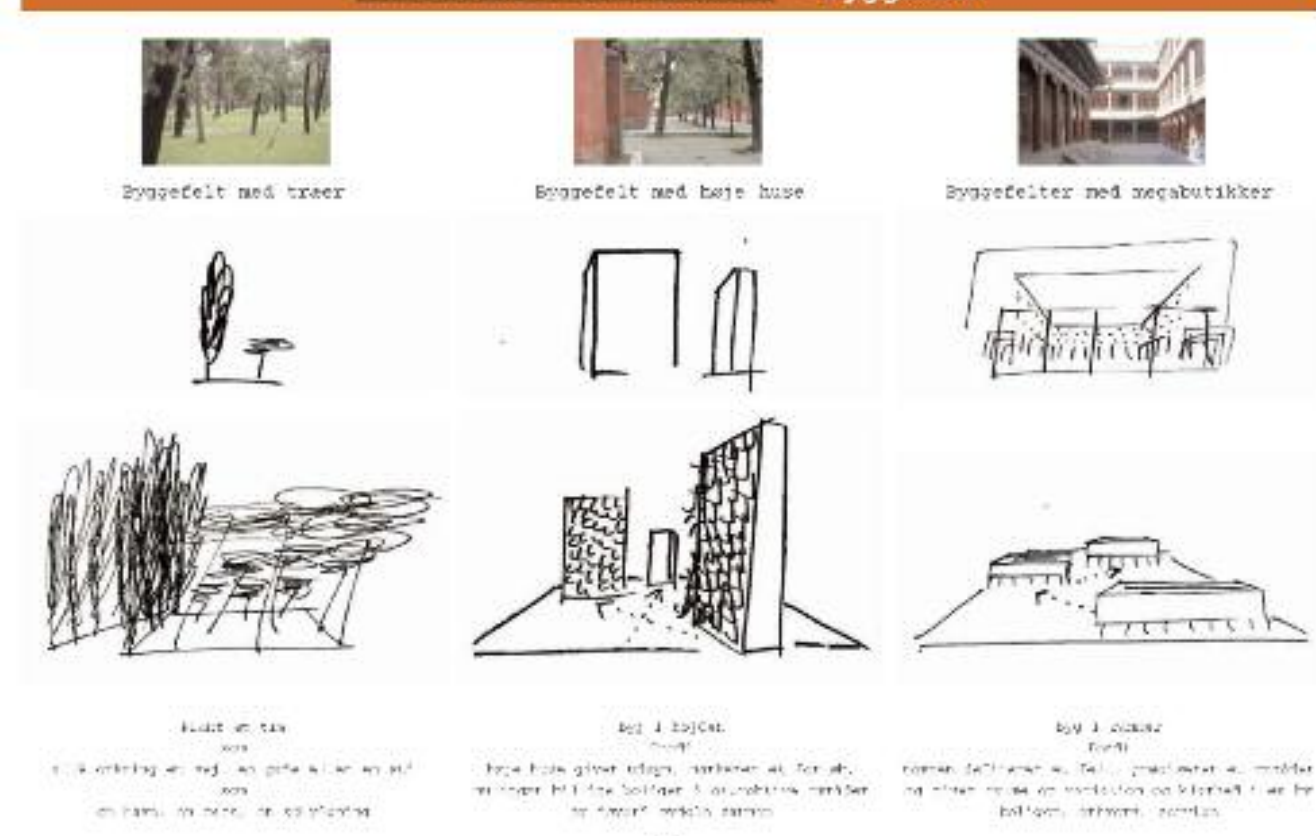

Skitse til ny by (1 mill kvm) i Glostrup, København, 2006. Glostrup ligner alle andre forstadsbyer med en station og en kerne med små, historiske huse - dvs at byen har kun et attraktionssted i form af de gamle huse. En ny byudvikling dannes ved hjælp af attraktionssteder med indbyrdes 5 minutters gang, og med flere stationer (S-tog og letbaner).

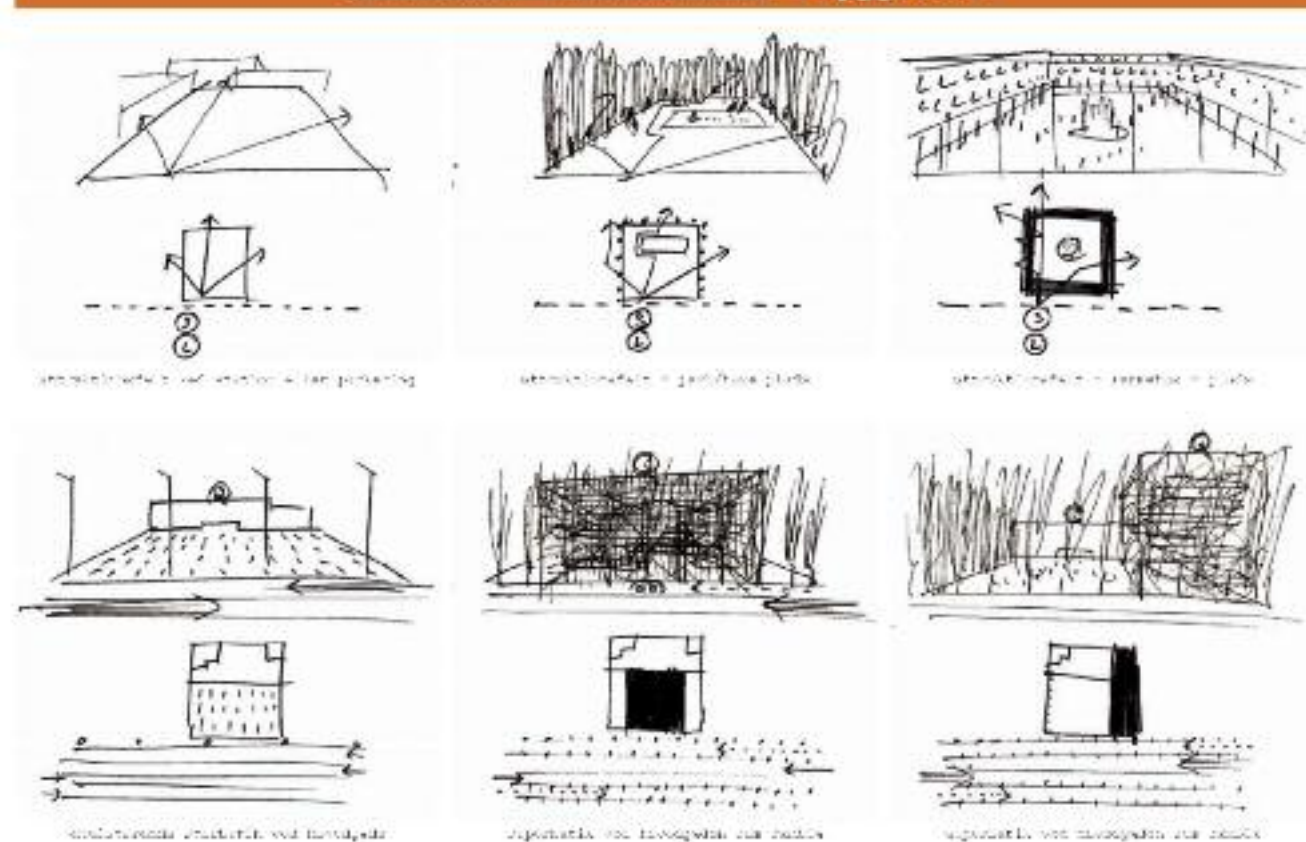
SUPERBYENS PLANELEMENTER = byggesten

SUPERBYENS PLANELEMENTER = byggesten

SUPERBYENS PLANELEMENTER = byggesten

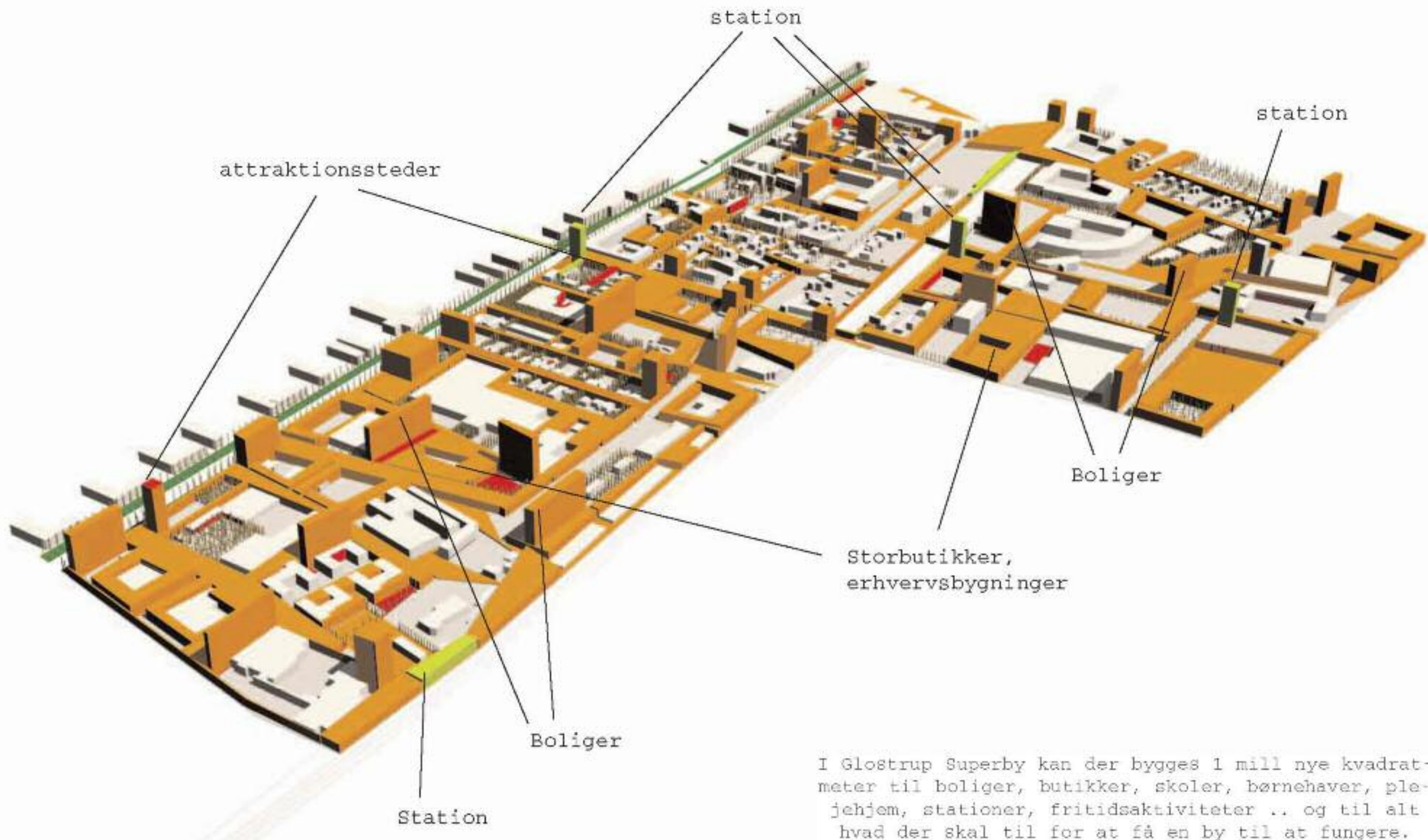

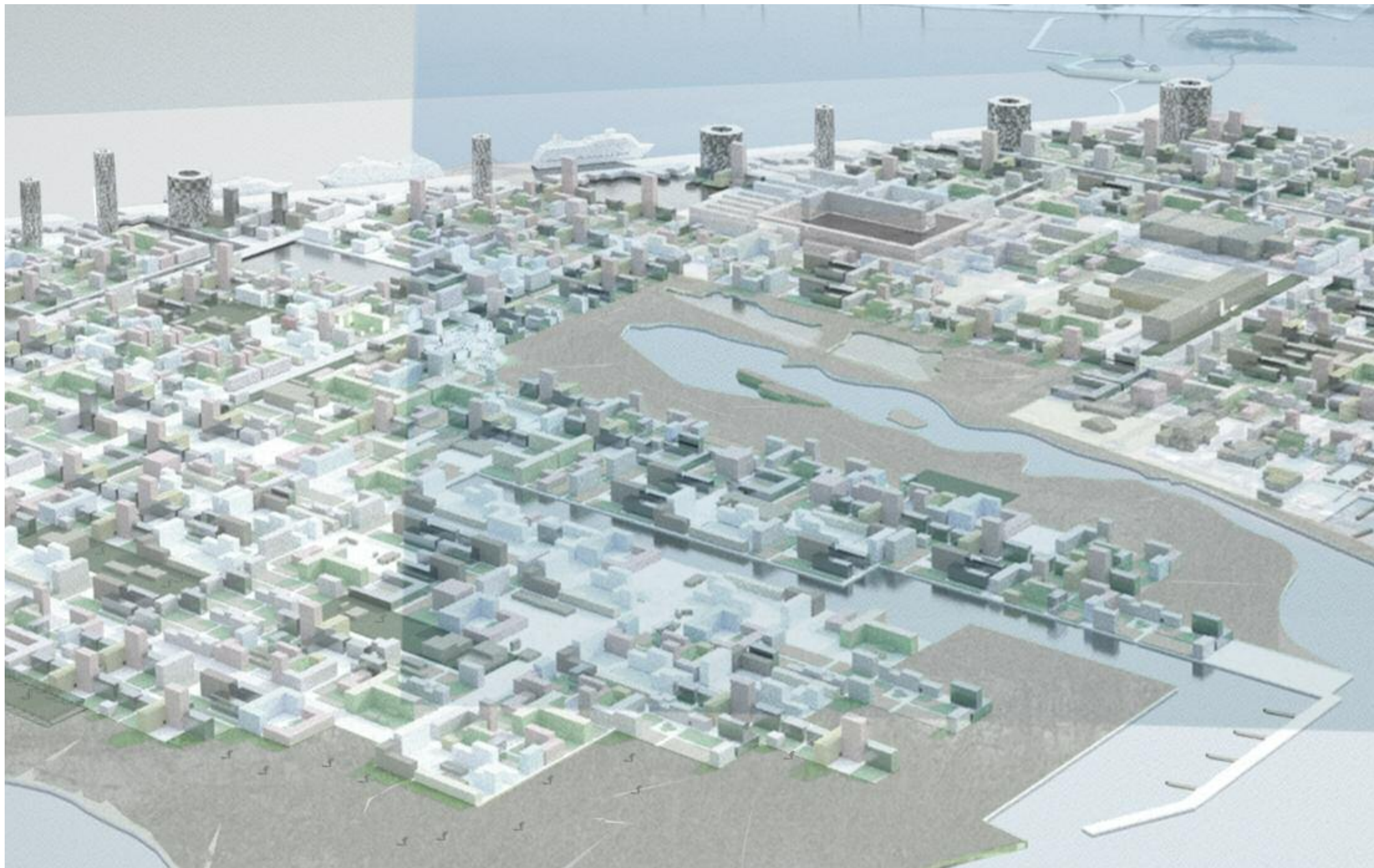
SUPERBYENS PLANELEMENTER = helhed

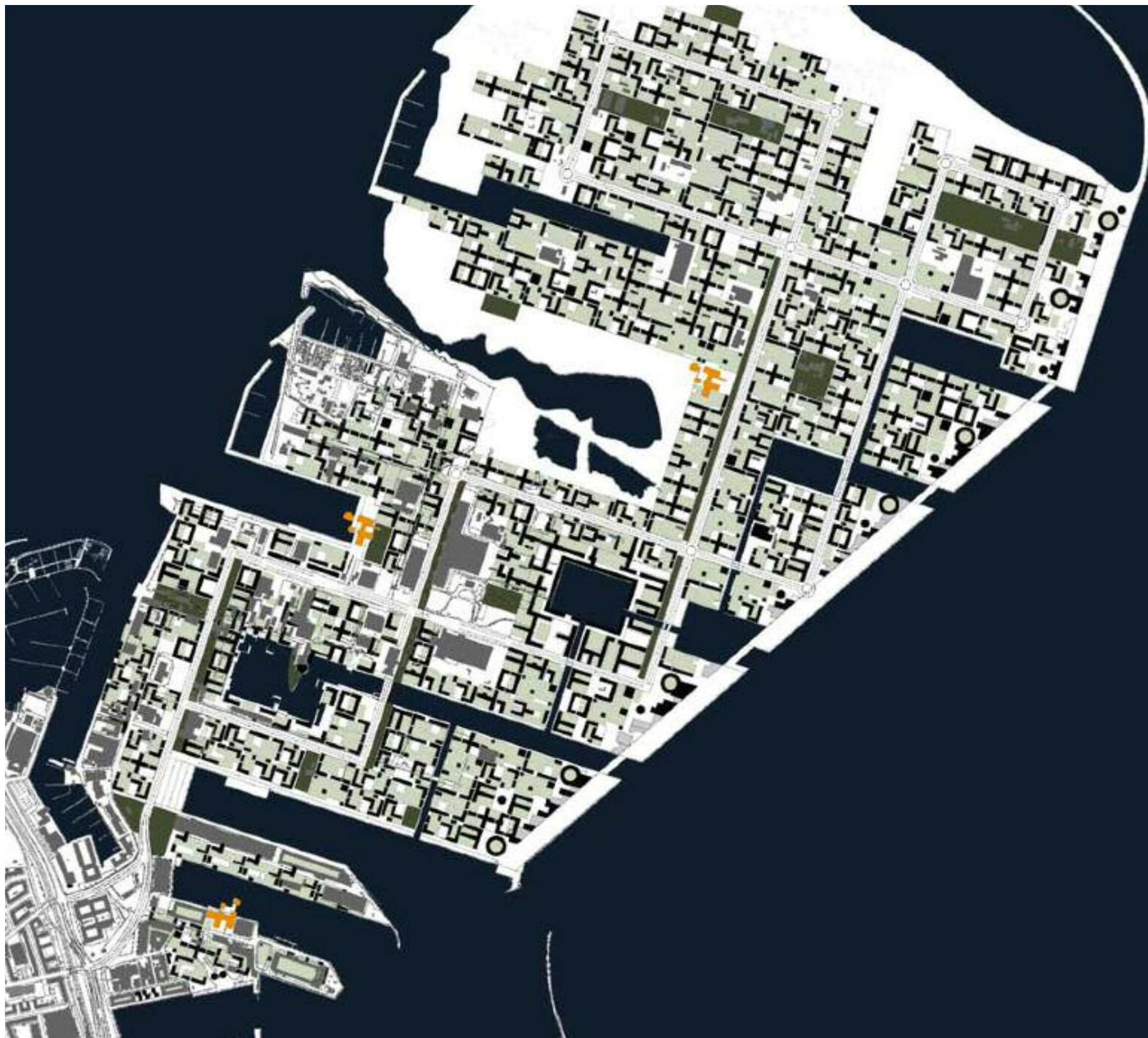
Skitse til ny by (1 mill kvm) i Glostrup, København, 2006. Byens nye rum spjælvender den nuværende bystruktur, så gader bliver bygninger og dermed danner rammer til byrum, haver, Hver ramme kvalificeres til at rumme byfunktioner, der gavner kvarterets sociale funktioner.

SUPERBYENS PLANELEMENTER = **helhed**

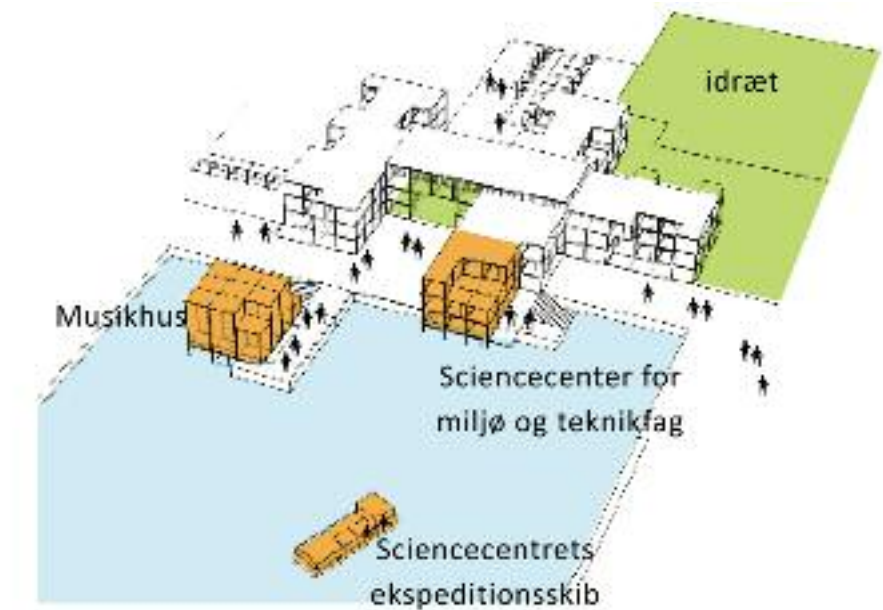
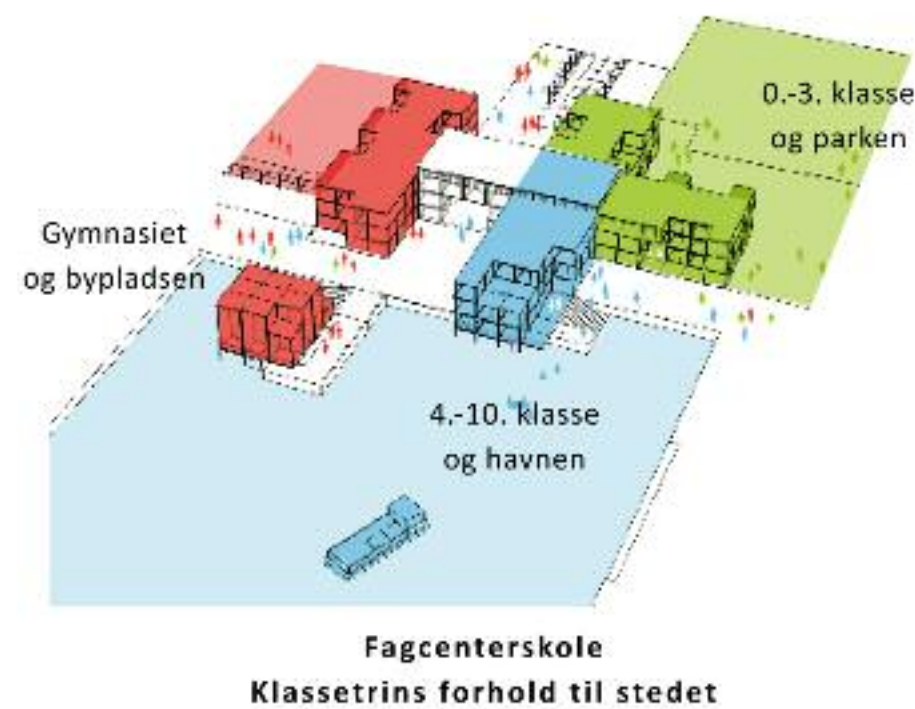
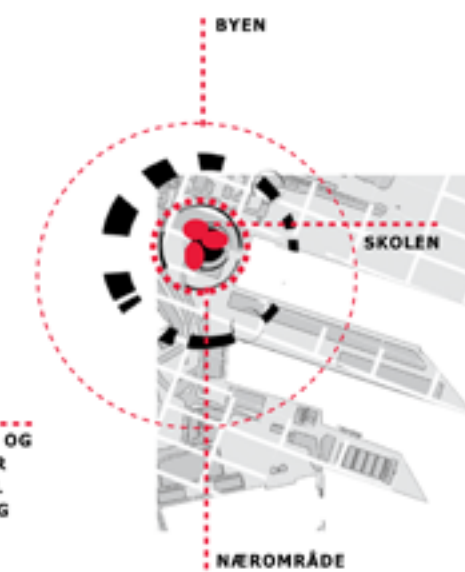
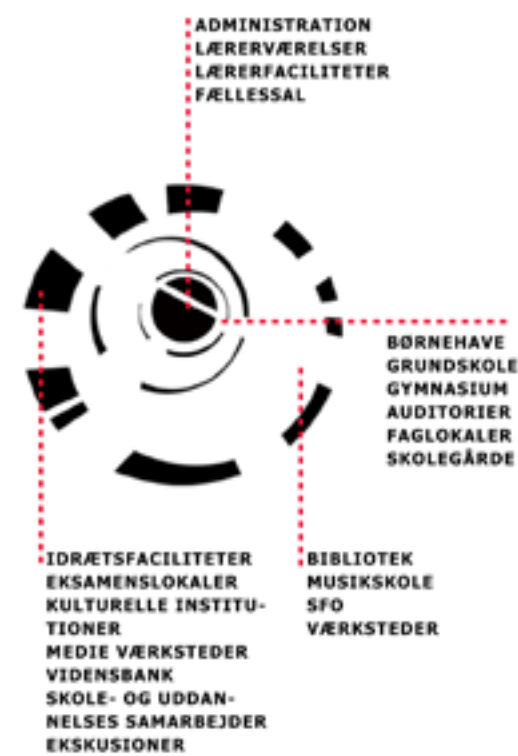

Idékonkurrence til udvikling af Nordhavn, 2008. Indkøb i konkurrence. Havebyen bevarer alle eksisterende bygninger, så alt nyt må føje sig. Projektets forudsætning er en havnetunnel fra Svanemøllen til Amager. Ved opkørslen sætter de fleste beboere deres bil i store p-anlæg. Et enkelt vejssystem forde-
ler et mindre antal bilister, mens letbaner, eksprescykelruter og et meget udviklet stisystem fører gennem området.

Idékonkurrence til udvikling af Nordhavn, 2008. Indkøb i konkurrence.

De gule marekringer er tre fagcenterskoler, der er bydelens udviklingscentre. Først bygges skolen, så bygges byen omkring. Skolerne danner de første funktioner i en struktur, hvor der er 10 minutters gang mellem hvert centrum.

Idékonkurrence til udvikling af Nordhavn, 2008. Indkøb i konkurrence. Offentlige funktioner i byen skal give noget til byen ud over sin kernekompetance. I skolerne er det funktioner som idræt og musik, der kan fungere som mødested for byens borgere - først mens byen planlægges og bygges, siden som naturlige mødesteder.